

Л.І.Прохоренко, О.О.Бабяк, І.В.Недозим, Н.І.Баташева

БАР'ЄРИ В НАВЧАННІ ТА УЧАСТІ ДІТЕЙ З КОГНІТИВНИМИ ПОРУШЕННЯМИ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ із ЗПР, РАС, ГРДУ

методичний вісник

Київ – 2018

ПЕРЕАМБУЛА

Кожна дитина – особлива, це беззаперечно. Але все ж є діти, про яких говорять «особливі» не для того, щоб підкреслити унікальність здібностей, а задля того, щоб відмітити ті особливі потреби, які відрізняють їх від інших дітей. Незалежно від стану здоров'я, наявності когнітивних чи інтелектуальних потреб, характеристики яких відносяться до певного способу, стилю, ритму і специфіки розвитку, кожна дитина має право на повноцінне життя, освіту, якість якої не відрізняється від якості освіти решти дітей.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ (ЗПР)

Особливості пам'яті при ЗПР:

- зниження обсягу пам'яті й швидкості запам'ятовування;
- мимовільне запам'ятовування менш продуктивне, ніж в нормі;
- механізм пам'яті характеризується зниженням продуктивності перших спроб запам'ятовування, але час, необхідний для повного заучування, близький до норми;
 - переважання наочної пам'яті над словесною;
 - зниження довільної пам'яті;
 - порушення механічної пам'яті.

Особливості уваги при ЗПР:

- низька концентрація уваги: нездатність дитини зосередитися на завданні, на діяльності, швидке відволікання;
 - низький рівень стійкості уваги (Нестійкість уваги і зниження працездатності у дітей даної категорії мають індивідуальні форми прояву. Так, у одних дітей максимальна напруга уваги і найбільш висока працездатність виявляються на початку виконання завдання і неухильно знижуються у міру продовження роботи; в інших дітей найбільше зосередження уваги настає після деякого періоду діяльності, тобто цим дітям необхідний додатковий період часу для включення в діяльність; у третьої групи дітей відзначаються періодичні коливання уваги і нерівномірна працездатність протягом всього виконання завдання);
 - низький рівень довільної уваги (діти на уроках розсіяні, не можуть працювати більше 10-15 хв. Це викликає реакцію роздратування, небажання працювати. У дітей із ЗПР ослаблена увага до вербальної (словесною) інформації, навіть якщо оповідання буде цікавим, захоплюючим).

Особливості сприймання при ЗПР:

- необхідність більш тривалого часу для прийому і переробки сенсорної інформації;

- недостатність, фрагментарність знань про навколишній світ;
- складнощі впізнавання предметів, що знаходяться в незвичному становищі, контурних і схематичних зображеннях (подібні якості цих предметів сприймаються ними зазвичай як однакові. Ці діти не завжди дізнаються і часто змішують подібні по зображенню букви і їх окремі елементи; часто помилково сприймають поєднання букв і тощо);
- на початковому етапі систематичного навчання у дітей з ЗПР виявляється неповноцінність тонких форм зорового і слухового сприйняття, недостатність планування і виконання складних рухових програм.

Особливості уявлень при ЗПР:

- недостатньо сформовані і просторові уявлення: орієнтування в напрямках простору в продовження досить тривалого періоду здійснюється на рівні практичних дій;
- виникають труднощі при просторовому аналізі та синтезі ситуації;
- низький рівень конструктивних уявлень (оскільки розвиток просторових уявлень тісно пов'язаний зі становленням конструктивного мислення, то й формування уявлень даного виду у дітей з ЗПР також має свої особливості, наприклад, при складанні складних геометричних фігур і візерунків діти з ЗПР часто не можуть здійснити повноцінний аналіз форми, встановити симетричність, тотожність частин конструйованих фігур, розташувати конструкцію на площині, з'єднати її в єдине ціле. У той же час, на відміну від дітей з інтелектуальними порушеннями, діти даної категорії відносно прості візерунки виконують правильно).

Важливо!

Всі діти з ЗПР без особливих зусиль справляються із завданням на складання картинок, на яких зображений одиничний предмет (півень, ведмідь, собака). У цьому випадку ні кількість частин, ні напрям розрізу не викликають утруднень. Однак при ускладненні сюжету: незвичайний напрям розрізу (діагональний), збільшення кількості частин призводять до появи грубих помилок і до дії методом проб і помилок, тобто заздалегідь скласти і продумати план дії діти не можуть. У всіх цих випадках дітям необхідно надавати різні види допомоги: від організації їх діяльності до наочної демонстрації способу виконання.

Особливості мислення при ЗПР:

- достатній рівень розвитку наочно-дієвого мислення (діти правильно

виконують завдання, але деяким потрібне стимулююча допомога);

- недостатньо сформоване наочно-образне мислення: більшості дітей під час роботи потрібне багатократне повторення завдання і надання різних видів допомоги, але є й такі діти, які і з допомогою із завданням не справляються;

- низький рівень словесно-логічного мислення (у всіх дітей з ЗПР рівень міркувань, вмінь робити самостійні висновки значно відстає від рівня нормального дошкільника).

Особливості мовлення при ЗПР:

- імпресивна сторона мови характеризується недостатньою диференціацією сприйняття мовних звуків, відтінків мови;

- експресивній стороні мови характерний бідний словарний запас (мова складається з іменників і дієслів), недостатньо сформована лексико-граматична сторона мови, наявність аграматизмів, дефекти апарату артикуляції;

- особливості розвитку словотворення (у дітей з типовим розвитком закінчується до кінця дошкільного віку, у дітей ЗПР зтягується до кінця початкової школи. Діти не відчують норм мови, неологізми, серед помилок у дітей з типовим розвитком переважають [р-л, ж-ш], у дітей із ЗПР [з-с, і-л]).

Особливості розумової діяльності дітей із ЗПР:

- несформованість пізнавальної, пошукової мотивації (своєрідне ставлення до будь-яких інтелектуальних завдань: діти прагнуть уникнути будь-яких інтелектуальних зусиль. Для них непривабливий момент подолання труднощів (відмова виконувати важке завдання, підміна інтелектуального завдання більш близьким, ігровим завданням); виконують завдання не повністю, а його більш просту частину; не зацікавлені в результаті виконання завдання. Ця особливість мислення проявляється в школі, через це діти дуже швидко втрачають інтерес до нових предметів);

- відсутність вираженого орієнтовного етапу при вирішенні розумових завдань (діти із ЗПР починають діяти відразу (слід зауважити, що діти з ЗПР у більшій мірі зацікавлені в тому, щоб швидше закінчити роботу, а не якістю

виконання завдання); не вміють аналізувати умови; не розуміють значущості орієнтовного етапу, що призводить до появи безлічі помилок. Тому, коли дитина починає навчатися, дуже важливо створити умови для того, щоб він спочатку думав, аналізував завдання);

- низька розумова активність, «бездумний» стиль роботи (діти, через поспішність, неорганізованість діють навмання, не враховуючи в повному обсязі заданої умови; відсутній спрямований пошук рішення, подолання труднощів). Діти вирішують завдання на інтуїтивному рівні, тобто дитина начебто правильно дає відповідь, але пояснити її не може.

- стереотипність мислення, його шаблонність (діти із ЗПР не можуть діяти за словесним зразком через порушення операцій аналізу, цілісності, цілеспрямованості, активності сприйняття – все це веде до того, що дитина не може проаналізувати зразок, виділити головні частини, встановити взаємозв'язок між частинами і відтворити дану структуру в процесі власної діяльності);

- можуть успішно класифікувати предмети за такими наочними ознаками, як колір і форма, проте з великими труднощами виділяють другорядні ознаки предметів;

- при аналізі предмета чи явища діти називають лише поверхневі, несуттєві якості з недостатньою повнотою і точністю, і в результаті діти з ЗПР виділяють в зображенні майже вдвічі менше ознак, ніж їх однолітки, які нормально розвиваються;

- майже у всіх дітей спостерігається порушення найважливіших розумових операцій, які служать складовими логічного мислення: аналізу (захоплюються дрібними деталями, не можуть виділити головне, виділяють незначні ознаки); порівнянні (порівнюють предмети за непорівнянними, несуттєвими ознаками); класифікації (дитина здійснює класифікацію часто правильно, але часто не може усвідомити її принцип, не може пояснити те, чому він так вчинив).

Важливо!

Основні вимоги корекційно-розвивального підходу при розвитку розумової діяльності дітей із ЗПР:

- збільшення терміну навчання, мала наповнюваність класу, полегшений режим, при наявності значних труднощів – індивідуальний навчальний план, збільшення кількості годин на важкий розділ програми, використання індивідуальних і групових занять з логопедом;

- розвиток відтворюючих способів мислення, які є основою для засвоєння знань;

- використання проблемних завдань;

- спільна пошукова діяльність (стимулює пізнавальну активність і активізує всі види розумових операцій).

Особливості емоційно-вольової сфери дітей із ЗПР:

- труднощі у вербалізації своїх емоцій, настрою (як правило, вони не можуть дати чіткий і зрозумілий сигнал про настання втоми, про небажання виконувати завдання, про дискомфорт тощо);

- низький рівень стійкості уваги, через що необхідно спеціально організовувати і направляти увагу дітей;

- високий ступінь виснаженості може набувати форми як стомлення, так і надмірного збудження (у будь-якому випадку відбувається швидка втрата інтересу до роботи і зниження працездатності);

- надмірна збудливість у поєднанні з недоліками виховання часто зумовлює, особливо у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, бурхливі реакції на іноді незначні зауваження: дитина може падати на підлогу, бити ногами, голосно кричати тощо.

Важливо!

Описані спільні риси можуть стати і орієнтиром при психолого-педагогічній оцінці затримки психічного розвитку (чим більше таких рис спостерігається у дитини, тим вірогідніше наявність у неї ЗПР), і критерієм ефективності корекційної роботи й для розуміння поведінки цих дітей.

БАР'ЄРИ В НАВЧАННІ ТА УЧАСТІ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Бар'єри:

- труднощі взаємодії з одним або декількома членами родини, у шкільному або соціальному середовищі;

- труднощі в прийнятті особистих рішень;

- нерозуміння власних проблем (діти часто віддають перевагу короткостроковим цілям, ніж довгостроковим);
- низький рівень емоційно-вольової сфери, відсутність інтересу до діяльності, схильні до виконання маніпулятивних хибних дій;
- часті прояви неадекватної поведінки, які виникають на фоні незначних проблем;
- швидка втома, розчарування, прояв нападів гніву, через які викликають конфлікти з оточуючими.

Діти із ЗПР конституційного та соматичного походження мають проблеми пов'язані з порушенням сприймання, уваги, пам'яті, мислення, які призводять до труднощів у пізнавальній та навчальній діяльності. Діти із ЗПР можуть оволодіти більшістю навичок для свого віку, але в більш повільному темпі і при істотній підтримці з боку батьків та фахівців.

Дитина із затримкою психічного розвитку обумовленою мінімальною мозковою дисфункцією стикається зі значними труднощами в сприйманні, розумінні і виконанні завдань, зокрема, з формуванням базових навичок (рухових, навичок самообслуговування, навчання, мови тощо).

Однак, якого б рівня (середній, низький) не були можливості когнітивного розвитку, дитина може набути навичок, щоб поліпшити свою навчальну діяльність та соціальне життя за допомоги і своєчасної підтримки дорослих.

Ці діти можуть навчатися у звичайній школі, але вони потребують значної підтримки як в школі, так і у суспільстві.

Рання допомога (до 3-х років) – є найбільш важливою для розвитку потенціалу дитини із ЗПР

СТРАТЕГІЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Просторово – фізичне середовище

- Дотримання гігієнічних вимог (повітряного, теплового, світлового, шумового режимів), відповідність меблів особливим потребам учнів; виявлення психологічної готовності учнів до уроку, створення емоційного фону уроку.

- Специфіка педагогічного процесу для учнів із затримкою розвитку полягає також у використанні спеціальних засобів корекції з урахуванням специфіки порушень.

Навчальний процес

- Оптимізація темпу роботи та динаміки втомлюваності. Цей засіб спрямовується на активізацію пізнавальної діяльності учнів, підтримку їхньої працездатності й передбачає, зокрема: переключення учнів на різні види діяльності з метою запобігання втомі; використання у процесі викладу матеріалу цікавих фактів, прикладів, деталей; емоційність викладу; організація хвилин відпочинку на уроці; створення ситуацій успіху.

- Свідоме засвоєння знань можливе лише за умови активної діяльності учня на уроці, а самостійності діти набудуть, вправляючись у практичній діяльності. Таке вправління має передбачати не лише репродуктивні завдання, а й проблемні, творчі, у процесі яких діти долатимуть труднощі, міркуватимуть, пропонуватимуть власні шляхи й способи дій. Така діяльність збільшить зону найближчого розвитку дітей, що й відповідає принципу корекційної спрямованості навчання.

- Акцентувати увагу на розвитку у них спостережливості, досвіду практичної діяльності, формуванні навичок і вмінь самостійно оволодівати знаннями та користуватись ними.

- Виявляти найбільш типові прогалини у знаннях з метою їх поступового заповнення для недопущення посилення відставання цих учнів інших учнів класу.

- Стимулювати активність на уроках, підтримувати навіть незначні успіхи і акцентувати на цьому увагу інших школярів.

- Створювати навколо атмосферу позитивного і дружнього ставлення, й постійної підтримки.
- В процесі роботи враховувати недостатнє вміння засвоювати знання, з цією метою, особливо на перших етапах навчання, використовувати наочність і докладне пояснення.
- Враховувати труднощі орієнтування в завданні. Використовувати поетапну інструкцію і поетапне узагальнення, поділяти на складові, формувати вміння планувати свою діяльність, словесно звітувати, підвищувати темп роботи і працездатність дитини.
- Адаптувати інструкції з урахуванням особливих освітніх потреб і індивідуальних труднощів учнів з ЗПР: спрощувати формулювання у граматичному і семантичному оформленні; спрощувати складні інструкції за допомогою розподілу її на короткі смислові одиниці, що задають поетапність виконання завдання; додавати письмові інструкції до завдання, при необхідності, які додатково прочитувати вголос в повільному темпі з чіткими смисловими акцентами.
- Підвищувати мотивацію навчальної і пізнавальної діяльності засобами постійної підтримки і стимулювання, зменшувати кількість завдань, залучати до роботи з такими дітьми спеціалістів школи – логопеда, психолога, спеціаліста лікувальної фізкультури тощо.

Когнітивна сфера

- Проводити заняття з розвитку всіх видів сприймання, особливо зорового та слухового, на базі яких розвиваються вищі психічні функції. З розвитком сприймання збагачуються різноманітні знання про навколишній світ і розуміння зв'язків між предметами та явищами, отже, розвивається мислення й мовлення дітей.
- Під час корекції розвитку та навчання дитини дбати про зміцнення її працездатності, уміння зосереджувати увагу й цілеспрямовано працювати: ставити перед собою мету, усвідомлювати способи її досягнення, адекватно оцінювати результати.

- Доцільно розвивати навчальну мотивацію, бажання вчитися, віру дитини у власні можливості, що можливе завдяки усвідомленню й оцінці реальних досягнень.

- Формуючи у дитини знання про навколишній світ, необхідно домогтися зв'язку між відчуттям і словом, сприйманням і словом, уявленням і словом.

- Розвивати пізнавальну діяльність. Спеціально вчити розрізняти та називати колір, форму, розмір предметів, їх розташування у просторі, вміти застосовувати ці знання практично. Вчити дитину виділяти та вміти пояснювати просторові відношення між предметами, використовувати їх у практичній діяльності.

- Приділяти увагу виробленню вміння орієнтуватися в сторонах предметів, які знаходяться перед дитиною – визначати орієнтири на аркуші паперу, в альбомі; вміти знаходити верх і низ, правий і лівий бік тощо (розуміння просторових відношень впливає і на мовленнєвий розвиток дитини).

- Формувати вміння працювати за інструкцією, послідовно виконувати завдання. Таку роботу можна розпочинати проводити під час конструювання, малювання

Емоційно-вольова сфера

- Похвала, підтримка, надання допомоги, створення психологічного комфорту для дитини дозволяють їй повною мірою реалізувати свій потенціал.

- Встановлювати емпатійні взаємини з дитиною.

- Підтримувати щонайменші позитивні прояви у навчанні, спілкуванні, поведінці.

- Створювати умови, за яких проблеми психічного розвитку дитини не перешкоджають досягненням у навчанні.

- Виявляти сильні сторони, здібності дитини і використовувати їх для компенсації порушень розвитку.

- Надавати допомогу у побудові взаємин з однолітками.
- Моделювати ситуації, у яких дитина одержує позитивний досвід адекватних емоційних реакцій, дотримання поведінкових норм тощо.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ (РАС)

А. Стійкий дефіцит соціальної комунікації та соціальної взаємодії у багатьох ситуаціях в даний час або в минулому, про що свідчить наступне (приклади є ілюстративними, але не вичерпними):

1. Дефіцит соціально-емоційної взаємодії, починаючи, наприклад, від відхилення у соціальному вмінні зблизитись та неспроможності вести нормальну розмову до зниження вміння ділитись інтересами, емоціями, афектами та до неспроможності ініціювати чи відповідати на соціальну взаємодію.

2. Дефіцит невербальної комунікації, яка використовується у соціальній взаємодії, починаючи, наприклад, від недостатньої цілісності вербальної і невербальної комунікації до порушень зорового контакту і мови тіла або до дефіциту у розумінні і використанні жестів та до повної відсутності міміки і невербальної комунікації.

3. Дефіцит вміння розвивати, підтримувати та розуміти стосунки, починаючи, наприклад, від труднощів у регулюванні поведінки в різних соціальних ситуаціях до труднощів у спільних іграх на уяву і зав'язуванні стосунків та до відсутності інтересу до однолітків.

Б. Обмежені, повторювані зразки поведінки, інтереси чи діяльність в даний час або в минулому, про що свідчать щонайменше дві з наступних ознак (приклади є ілюстративними, але не вичерпними):

1. Стереотипні або повторювані моторні рухи, стереотипне використання речей чи мовлення (наприклад, прості моторні стереотипії, викладання іграшок в ряд чи постукування предметами, ехолалія, ідіосинкратичні фрази).

2. Наполягання на подібності, негнучкість у дотриманні певного режиму, ритуалізовані зразки вербальної та невербальної поведінки (наприклад, засмученість через незначні зміни, труднощі з перемінами, стійкі стереотипи мислення, потреба ходити однаковим маршрутом і їсти однакову їжу щодня).

3. Надзвичайно обмежені, зациклені інтереси, ненормальні з точки зору інтенсивності чи зосередженості (наприклад, сильна прив'язаність або захоплення незвичними об'єктами, надмірно обмежені чи стійкі інтереси).

4. Гіпер- або гіпочутливість до отриманої сенсорної інформації, незвичайний інтерес до сенсорних особливостей навколишнього середовища (наприклад, очевидна байдужість до болю / температури, негативна реакція на конкретні звуки чи текстури, надмірне обнюхування чи обмацування об'єктів, захоплення спогляданням світла чи рухів).

БАР'ЄРИ В НАВЧАННІ ТА УЧАСТІ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Бар'єри.

Бар'єри у навчанні можуть бути причиною багатьох проблем, з якими стикаються діти з аутизмом. На практиці спостерігається велика кількість бар'єрів у навчанні, основними з яких є відсутність певних навичок, і саме їх відсутність може викликати дуже специфічні проблеми у дитини. Після того як будуть виявлені бар'єри – розробляється індивідуальна корекційно-розвивальна програма щодо впливу на поведінку дитини, шляхом усунення бар'єрів та розвитку певних навичок. При розробленні даної програми дуже важливо володіти знаннями стосовно стану здоров'я дитини, наприклад різноманітні захворювання, розлади сну, травлення, епілептичні напади, які суттєво можуть впливати на якість життя дитини в цілому.

Основні бар'єри у навчанні у дітей з аутизмом:

Проблемна поведінка: дітям раннього віку часто притаманна небажана поведінка (примхливість, сльози, істерики, агресивні прояви), але

по мірі дорослішання частота таких поведінкових проявів знижується, про що не можна сказати про дітей з аутизмом. Причини можуть бути найрізноманітніші, але скоріш за все небажана поведінка може бути через те, що дорослі ненавмисно заохочують до цієї поведінки. Наприклад: якщо дитина вдарила іншу – на це дорослий швидко звертає свою увагу. І не дивлячись на докори, дитина отримує увагу. І наступного разу, коли захочеться привернути до себе увагу дорослого – дитина може вдарити інших.

Що з цим робити?

Треба зрозуміти мотив небажаної поведінки, або іншими словами відповісти на запитання: «Що дитина хотіла цією поведінкою сказати? Що в результаті цієї поведінки дитина отримала? Що відбувалось після небажаної поведінки? Чи досягнула дитина свого?». І коли мотив стане відомий, замінити небажану поведінку на бажану. Наприклад: замінити істеричу, роздратування на: прохання про допомогу, слово «ні», фразу: «дай мені ...».

Уникнення вимог: небажання виконувати прохання/вимоги дорослого та уникнення небажаної діяльності. Найчастіше вимоги сприймаються дитиною як щось складне та неприємне (наприклад: необхідність сидіти в групі однолітків, записати щось у зошит)

Що з цим робити?

Існує ряд стратегій щодо зменшення проявів уникнення діяльності, серед яких стратегія «гасіння» (навіть якщо небажана поведінка відбувається, вимога не відмінюється)

Відсутній, слабкий або недостатньо сформований діапазон прохань: прохання необхідні дитині для того, щоб повідомити дорослому про важливе (я голодний, хочу пити, пограй зі мною). Крім цього прохання дають змогу уникнути того, що їм недовподобі.

Що з цим робити?

Створювати ситуації, де дитина буде змушена багато разів просити і цей досвід в подальшому перенести на різні ситуації. Наприклад: давати по

черзі дитині шматок цукерки, а потім шматок лимону, для того щоб дитина говорила: «дай мені цукерку», «я не хочу лимон».

Мовленнєві порушення: недостатньо сформований активний словник іменників та дієслів, дитина погано вимовляє слова, при побудові речень не використовую дієслова/прийменники/прикметники та ін.

Що з цим робити?

Важливо особливо звертати увагу на розвиток комунікативної сторони мовлення. Наприклад: діти з аутизмом можуть називати всі предмети, але при цьому не можуть сказати: я бачу машинку, дай мені м'яч та ін.

Відсутня, слабо або недостатньо сформована моторна імітація: імітація діяльності інших людей відіграє дуже важливу роль у розвитку ігрових, соціальних навичок та навичок самодопомоги.

Що з цим робити?

Вчити повторювати за дорослим прості дії з предметами, а потім прості рухи так, щоб дитина була вмотивована це робити.

Відсутня, слабо або недостатньо сформована навичка візуального сприйняття: здатність звертати увагу на певну кількість предметів або зображень. Складність виникає через те, що подібні завдання потребують концентрації уваги на чомусь одному та вибір з декількох варіантів.

Що з цим робити?

Зрозуміти модель реагування конкретної дитини: як дитина обирає? постійно бере те, що ближче до неї, або ж все, що лежить справа/зліва? чи часто дитина вгадує? і на основі цього давати наслідки даного вибору.

Аугостимуляції: певна форма стереотипної поведінки (плескання, розгойдування, специфічні звуки, тривале розглядання букв, цифр та ін.)

Що з цим робити?

Замінити існуючу стимуляцію на більш соціально бажану. Наприклад: замість плескання в долоні – покласти руки за спину.

Відсутні, слабо або недостатньо сформовані навички звертання уваги на розмовляючу людину.

Відсутні, слабо або недостатньо сформовані навички діалогу.

Відсутні, слабо або недостатньо сформовані соціальні навички.

Залежність від підказок.

Вгадування.

Труднощі в узагальненні, в перенесенні набутих навичок на нові ситуації.

Слабка або нетипова мотивація.

Залежність від заохочень.

Сенсорні захисти.

СТРАТЕГІЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ З РАС В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Просторово – фізичне середовище

- Розміщення учня близько до вчителя, щоб підтримувати його і контролювати.
- Спілкування. Інформаційна діяльність: бесіди, екскурсії, зниження тривожності і підвищення почуття безпеки.
- Діяльність по створенню відносин: спілкування учитель-учень, учень-учень, спілкування за межами школи.
- Постійне заохочення.
- Розробка системи оцінки успішності, що відображає прогрес, досягнень учня. Обговорення її адміністрацією та батьками дитини.
- Заохочення роботи в групах. Зосередженість на комунікативних навичках учня.

Навчальний процес

- Ознайомлення учня з правилами, яким він повинен слідувати.
- Надання консультацій та зразків виконання будь-яких завдань, які учень вважає занадто важкими для себе.
- Поступове збільшення числа завдань, які учень повинен виконати.
- Пріоритетне використання візуальних засобів, презентацій предметів і

перехід до зменшення використання сюжетних презентацій.

- Акцентування на навичках використання комп'ютера.
- Подання реальних життєвих ситуацій.
- Сприяння соціальному та мовному розвитку за допомогою різних технік, методів інтерактивної роботи.
- Організація заходів, спрямованих на встановлення ставлення-ний взаємності (пісні, ігри в м'яч і тощо).

Недопустимим є потурання з боку оточуючих всім примхам дитини з РАС і підлаштування під неї свого способу життя. Це часто призводить до створення дуже складних ситуацій.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ІЗ ГІПЕРАКТИВНИМ РОЗЛАДОМ З ДЕФІЦИТОМ УВАГИ (ГРДУ)

Особливості уваги у дітей із ГРДУ:

- труднощі зосередження й утримання уваги, що пояснюються швидким відволіканням (навіть на незначні стимули, якщо вони цікавіші), так і виснаженням внаслідок церебральної астенії і відсутністю достатньої мотивації. Тенденція до погіршення уваги актуалізується в незвичних умовах, коли дитина змушена діяти самостійно;
- порушення переключення уваги, внаслідок чого види діяльності, що швидко змінюються, здійснюються редуковано, неякісно і фрагментарно.

Важливо зазначити, що за умов вказування на помилки діти з ГРДУ намагаються їх виправити.

Особливості сприймання у дітей із ГРДУ:

- порушення слухового гнозису, що виявляються у нездатності правильно оцінити звукові комплекси з серії послідовних звуків, неможливістю їх відтворення;
- недоліки зорового сприймання, на яке впливають одномоментні імпульси;
- сенсорний «голод», що виявляється у потребі в «сильних» враженнях, активності, стимуляції та здатності швидко «насичуватися».

Особливості пам'яті у дітей із ГРДУ:

- порушення короткочасної пам'яті, внаслідок нестійкості уваги;
- недостатній обсяг запам'ятовування;
- підвищене гальмування слідів пам'яті;
- уповільнене запам'ятовування. При цьому позитивна мотивація і відповідна можливостям дитини організація матеріалу дає компенсаторний ефект, що свідчить про збереження коркової функції пам'яті.

Особливості мислення у дітей із ГРДУ:

- порушення словесно-логічного мислення (труднощі у формуванні понять та недоліки логічних операцій);
- перевага мимовільного мислення (без участі волі) над довільним.

Особливості мовлення у дітей із ГРДУ:

- затримка мовленнєвого розвитку;
- недостатність моторної функції артикуляційного апарату;
- занадто уповільнене мовлення, або, навпаки, вибуховість;
- порушення голосу і мовленнєвого дихання;
- недоліки звуковимови;
- обмеженість словника і синтаксису, недостатність семантики.

Особливості розумової діяльності дітей із ГРДУ:

- циклічність інтелектуальної діяльності дитини з ГРДУ: довільна продуктивна робота не перевищує 5-15 хвилин, після чого втрачається контроль над подальшою розумовою активністю, коли протягом 3-7 хвилин мозок накопичує енергію для наступного робочого циклу. У період відновлення дитина перестає розуміти, осмислювати і переробляти інформацію, тому може не пам'ятати, що вона в цей час робила, і не помічати таких перерв. Розумова втома зазвичай притаманна дівчаткам, для хлопчиків характерні м'якші її прояви, що зазвичай стають найбільш помітними до молодшого шкільного віку;

- у разі якщо регулююча функція мовлення порушена, мова дорослого мало коригує діяльність дитини. Це призводить до ускладнень в послідовному виконанні певних інтелектуальних операцій. Дитина не помічає власних помилок, забуває кінцеве завдання, легко переключається на побічні або неіснуючі подразники, не може зупинити побічні асоціації;

- прояви гіперзбудливості, що виявляються в різних формах рухової розгальмованості, яка нічим не мотивована, безситуативна і зазвичай не керована ні дорослими, ні однолітками. Така підвищена рухова активність, що переходить в рухову розгальмованість, є одним з безлічі симптомів, що супроводжують порушення розвитку дитини і відображається на розумових здібностях дітей, а, отже, і на якості навчання;

- імпульсивність виявляється в неохайному виконанні завдання (незважаючи на зусилля, все робити правильно), в нестриманості в словах, вчинках і діях, (наприклад, вигукування з місця під час заняття, нездатність дочекатися своєї черги в іграх або іншій діяльності), в невмінні програвати, в зайвій наполегливості у відстоюванні власних інтересів (незважаючи на вимоги дорослого). З віком прояви імпульсивності змінюються: чим старшою стає дитина, тим імпульсивність більш виражена і помітніша для оточуючих;

- підвищене переключення з одного виду діяльності на інший відбувається мимоволі, без налаштування і подальшого контролю. Імпульсивність, збудливість, нецілеспрямованість часто поєднуються з труднощами засвоєння шкільних навичок, що призводить до вираженої шкільної дезадаптації.

Особливості емоційно-вольової сфери дітей із ГРДУ:

- незрілість емоцій, емоційна лабільність та надмірна емоційність поведінки. Настрій нестійкий і швидко змінюється в діапазоні від піднесеного до депресивного, зустрічаються безпричинні напади злості, люті, гніву по відношенню до оточуючих і самих себе.

- порушення емоційної саморегуляції та контролю;

- недиференційованість соціальних емоцій з проявами інверсії емоцій;
- прагнення до самостійних дій («Я так хочу») виявляється сильнішим мотивом, ніж дотримання правил, знання яких не виступає значущим мотивом дій. Дитина різко реагує на заборони, зауваження, демонструючи небажані поведінкові реакції;
- афективна напруженість, труднощі в спілкуванні з однолітками і дорослими, постійні докори з боку старших, переживання власної неспішності в різних видах діяльності призводять до формування заниженої самооцінки, ворожості, неврозоподібних і психопатоподібних проявів. Амбівалентність форм поведінки часто виражається агресією, жорстокістю, плаксивістю.

БАР'ЄРИ В НАВЧАННІ ТА УЧАСТІ ДІТЕЙ ІЗ ГІПЕРАКТИВНИМ РОЗЛАДОМ З ДЕФІЦИТОМ УВАГИ (ГРДУ)

Будь-яка дитина може бути іноді неуважною, імпульсивною або гіперактивною, але дитина із гіперактивним розладом з дефіцитом уваги (ГРДУ) демонструє симптоми і поведінку в більш важкій формі, ніж їх однолітки з нормальним психічним розвитком. За статистикою синдромом дефіциту уваги і гіперактивності зустрічається у 3-5% дітей шкільного віку. Багато дітей з ГРДУ страждають і від інших супутніх ускладнень: труднощі в навчанні, депресії, тривожність, поведінкові розлади тощо.

Бар'єри.

Нездатність до концентрації дій і уваги. Вони демонстраційних різні поведінкові реакції в залежності від широти і глибини внутрішніх переживань. Зовні розлади проявляються за допомогою нестійких емоційних реакцій різної інтенсивності (страх, гнів, лють, неконтрольований сміх і плач); імпульсивного поведінки; надмірної гіперактивності; агресивної поведінки; поганих відносин з однолітками. Ці симптоми проявляються протягом 6 і більше місяців. Хлопчики страждають частіше, ніж дівчата.

Імпульсивність: складність внутрішнього мовлення; закінчує

висловлювання інших людей і / або перериває їх.

Розлади когнітивних психічних функцій (увага, пам'ять, мислення), низька здатність робити нотатки, загальмованість, що призводить до нездатності вчитися на помилках або з опорою на попередній досвід.

У випадку наявності дефіциту уваги з гіперактивністю дитина демонструє різні розлади особистості як всередині, так і зовні. Внутрішній розлад може виникнути, наприклад, як тривалий стан тривоги (необґрунтований страх і розчарування); емоціональна нестійкість і депресія; ізоляція, відмова від інших; відразу до діяльності, байдужість.

СТРАТЕГІЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ІЗ ГІПЕРАКТИВНИМ РОЗЛАДОМ З ДЕФІЦИТОМ УВАГИ (ГРДУ) В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Просторово – фізичне середовище

- Виявлення стимулів з навчального середовища, які відволікають учня; обмеження їх впливу. Розташування учня якомога далі від відволікаючих зон (наприклад, вікна).

- Розміщення навколо учня із ГРДУ інших учнів, які досить уважні і не мають труднощів в поведінці.

Спілкування

- Формулювання вимог в позитивному тоні. Чітке і лаконічне формулювання завдань. Використання чіткого, конкретного словника, доступного дитині. Уникнення зауважень, які містять кілька завдань.

Навчальний процес

- Початок діяльності з завдання або стимулу, який приверне увагу. Залучення і утримання уваги вербальними і невербальними елементами (жести, міміка, тон голосу).

- Надання додаткового часу для виконання конкретних завдань.

- Адаптація часу, виділеного на виконання завдання або тесту. Наприклад: індивідуалізація часу, відведеного на здійснення діяльності; встановлення різних ритмів (зростання або зменшення ритму) для деяких

учнів.

- Використання коротких перерв під час уроку.
- Недопускати різких переходів від одного виду діяльності до іншого.
- Визначення способів підтримки або заохочення і похвали сильних сторін дитини, особливо в позаурочний час.
- Усунення чинників, які можуть відвернути дитини під час уроку.
- Визначення заходів, які приємні для дитини, і заохочення її участі в

них.

• Діти із ГРДУ більш важко дотримуються правил, але їх поведінка контрольована. Наприклад, якщо здорова дитина добре себе поводить батьки будуть її хвалити кілька разів на день; дитина із ГРДУ потребує більш частих (може бути, навіть кожні 20 хвилин) і безпосередніх реакцій від батьків. Незалежно від характеру зворотного зв'язку, словесна похвала буде більш ефективною, якщо вона є своєчасною і часто. Роль батьків полягає у заохоченні дитини, надаючи їй можливості повірити у власні сили.

ЩО НЕОБХІДНО РОБИТИ, ЩОБ ДОПОМОГТИ УЧНЯМ ПОДОЛАТИ БАР'ЄРИ В НАВЧАННІ ТА УЧАСТІ?

- Розвивати позитивне шкільне середовище, в якій учні могли б обговорити труднощі, з якими вони стикаються.
- Сприяти розвитку пізнавальної діяльності учнів, визнавати і цінувати навіть незначний прогрес, якого вони досягли, підвищувати мотивацію.
- Застосовувати технології індивідуального і диференційованого навчання, які дозволять учням виконувати поставлені завдання в різному часовому темпі.
- Використовувати автентичну оцінку, самооцінку, яка дається кожному учневі окремо, рефлексивні питання типу «що я узнав сьогодні?» і «в чому мені потрібна допомога?».
- Оцінювати прогрес кожного учня, на початку навчання, у динаміці на протязі і в кінці року.
- Забезпечувати «соціальну привабливість» школи, якщо є випадки,

коли учень пропускає заняття в школі. Регулярно повідомляти відсутній дитині інформацію про те, що сталося у школі, постійно нагадувати відсутньому учневі, що його друзі з нетерпінням чекають на нього.

- Адаптувати методи навчання до потреб учнів. Запропонуйте учням виконати тематичні проекти, які будуть мати для них реальний інтерес.

- Розробіть завдання різного ступеня складності для формування і розвитку ключових компетенцій.

- Заохочуйте учнів підтримувати один одного. Допмагайте учням, які можуть взяти на себе роль вчителя, щоб розвивати здатність розглядати свої знання з різних точок зору.

- Використовуйте оціночні тести, щоб виявити індивідуальні особливості і потенціал учнів.

- Визначте разом з учнем рівень його здібностей на даний момент і складіть план його подальшого розвитку.

- Заохочуйте учнів встановлювати власні цілі навчання наприкінці уроку, попросіть учнів обговорити в парах різні питання, наприклад: «Що я дізнався сьогодні?», «Що я зробив добре?», «Чому я не впевнений?», «У чому потрібна допомога?», «Про що хочу знати більше?», «Над чим мені працювати далі?».